

Тетяна ГАВРИЛЕНКО

д. пед. н., професорка кафедри дошкільної та початкової освіти
Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна

ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ У НІМЕЧЧИНІ: ІСТОРІЯ ТА СЬОГОДЕННЯ

Суспільно-політичні та соціально-економічні трансформації в Європі у ХХ – на початку ХХІ ст. та зумовлені ними міграційні процеси призвели до збільшення присутності українців у різних країнах світу. Особливо помітною міграційна криза стала після повномасштабного вторгнення російської армії на територію України. За даними уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Дмитра Лубенця, рятуючись від російської навали, більше 14,5 млн. українців, змушені були виїхати з України, із них як мінімум 11,7 млн. осіб – до країн Європейського союзу (Омбудсмен, 2022). Найбільшу кількість українських біженців прийняли Польща, Німеччина, Чехія, Італія, Іспанія.

Наразі до Німеччини переїхало близько 1 млн. українців. Серед них значну частину складають діти та молодь. За сприяння німецького уряду, чисельних організацій та фондів вони відвідують дошкільні заклади, здобувають освіту в німецьких школах і університетах. Так, станом на 28 вересня 2023 р. лише у загальноосвітніх та професійних школах навчається 210,9 тис. українців (Kultusministerkonferenz, 2023).

Освітня політика Німеччини щодо мігрантів передбачає їхню інтеграцію в систему освіти (опанування німецької мови та навчання нею; вивчення історії, географії, культури Німеччини тощо) та суспільство. Водночас у дискурсі українців-біженців є прагнення зберегти національну ідентичність. Тож концепція ідентичності набуває центрального значення і опиняється в колі смислової напруги.

Зазначимо, що під національною ідентичністю слід розуміти відчуття належності до певної держави чи нації (Ashmore, Jussim, & Wilder, 2001), що виявляється у самобутніх традиціях, культурі та мові (Dollinger, 2015). Національна ідентичність може позначати й суб'єктивне відчуття, яке людина поділяє з групою людей про націю, незалежно від громадянства (Anthony, 2004). У дослідженнях українських науковців (Грабовська, 2014; Шапаренко, 2015) вживається поняття «українська ідентичність» та тлумачиться як історично сформована система ознак і властивостей, які вирізняють українську людину, українську спільноту й українську культуру з-поміж інших аналогічних об'єктів (феноменів).

Вивчення наукових джерел засвідчило, що міграція українців до Німеччини відбувалася з початку ХХ ст. Своєрідним осередком збереження національної ідентичності став *Український вільний університет*, заснований

з ініціативи українських інтелектуальних кіл у Відні 1921 р. Згодом університет переїхав до Праги, а в 1945 р. студенти та професори змушені були евакуюватися до Мюнхена. З цього часу і до тепер, переживши часи кризи й занепаду, Український вільний університет функціонує як приватний заклад вищої освіти Німеччині та єдиний у світі університет за межами України з українською мовою навчання. Він став місцем плекання нової генерації українських фахівців у галузі права, економіки, філософії, історії, філології, психології та педагогіки, а також центром українознавчих студій в ЄС (Patzke, 2011). У квітні 2022 р. для українських дітей-біженців при університеті створено Центр розвитку та підтримки «Ґрунт» (Центр, 2023).

Після проголошення у 1991 р. незалежності України, й особливо подій Євромайдану в 2014 р. у Німеччині засновуються *дослідницькі центри, неурядові організації та університетські освітні й дослідницькі програми з вивчення української мови і літератури та україністики*. Їхнє головне завдання – поширювати українську культуру і мову та сприяти збереженню української ідентичності. Так, окремою формою українознавчих студій є кафедра переплетеної історії України, що була заснована у 2018 р. в Університеті Віадрина (Франкфурт-на-Одері). В університетах Хайдельберга, Гісена, Грайфсвальда, Дрездена та Ляйпцига існують навчальні програми або частини навчальних програм, що пропонують вивчення української мови. Університет Грайфсвальда організовує щорічну літню школу «Greifswalder Ukrainicum» на українську тематику (Коваль, 2022, с. 53).

З початком російсько-української війни та вимушеної міграції українців фактично у кожній федеральній землі Німеччини активізували діяльність або були засновані *українські товариства*, що надають різні види допомоги біженцям, пропагують українську мову та культуру, організовують суботні школи для дітей тощо. Наприклад, це Українське товариство в Майнці (Ukrainische Gesellschaft in Mainz), Німецьке товариство українських студій у Потсдамі (Deutsche Gesellschaft für Ukrainistik in Potsdam), Німецько-українське товариство Рейн-Неккар (Deutsch-Ukrainische Gesellschaft Rhein-Neckar) та ін.

Припускаємо, що у зв'язку з затяжною війною та неможливістю повернутися до України через різні проблеми (втрату житла, складну соціально-економічну ситуацію, техногенну та гуманітарну кризи) значна частина біженців залишатиметься в Німеччині надовго, а дехто і назавжди. У зв'язку з цим збереження національної ідентичності у дітей та молоді стає нагальною потребою у межах освітніх установ, наприклад: створення українських груп у дитячих садках, відкриття українських класів у школах, розширення навчальних програм українознавчого спрямування в університетах.

Отже, виникає доречне питання: якою мірою можливе збереження національної ідентичності в українських дітей і молоді та чи може воно бути

гарантоване за існуючих обставин? Питання, на яке хочеться отримати позитивну відповідь, проте тільки від волі самих українців, які прагнутимуть понад усе зберегти власну ідентичність і не розпорошитися серед іншої культури заради самоусвідомлення і самозбереження в чужому буттєпросторі, вона буде залежати.

Список використаних джерел:

Anthony, D. (2004). Smith on nations and national identity: a critical assessment. *Nations and Nationalism*, 10 (1-2), 125–141.

Ashmore, R. D., Jussim, L. J., & Wilder, D. (2001). *Social identity, intergroup conflict, and conflict reduction*. Oxford: Oxford University Press.

Грабовська, І. М. (2014). «Українство» як категорія наукового аналізу. В: *Дні науки філософського факультету – 2014*. Київ: ВПЦ «Київський університет», 144–146.

Dollinger, S. (2015). *National Dictionaries and Cultural Identity*. Oxford Handbooks Online. doi:10.1093/oxfordhb/9780199691630.013.42

Kultusministerkonferenz (2023). *Geflüchtete Kinder/Jugendliche aus der Ukraine an deutschen Schulen*. Schulstatistik. Відновлено з <https://www.kmk.org/dokumentation-statistik/statistik/schulstatistik/gefluechtete-kinderjugendliche-aus-der-ukraine.ht>.

Patzke, U. (2011). *Ukrainistische Studien in der deutschsprachigen Welt und die Rolle der Ukrainischen Freien Universität*. In: Patzke, U., Szafoval, M., & Yaremko, R. (Eds.). *Universitas Libera Ucrainensis: 1921-2006*. München.

Коваль, Н., Гайдай, О., Мельник, М., Процюк, М., Терещенко, Д., & Ірисова М. (2022). *Українські і кримськотатарські студії за кордоном: дослідження стану і потреб*. Український інститут.

Омбудсмен розповів, скільки українців виїхало за кордон із 24 лютого (2022, Грудень 1). *Слово і діло: аналітичний портал*. Відновлено з <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vyyixalo-kordon-24-lyutoho>.

Центр розвитку та підтримки «Ґрунт» (2023). Відновлено з <https://ufu-muenchen.de/universytet/proyekty/czentr-rozvytku-ta-psychologichnoyi-pidtrymky-grunt/>.

Шапаренко, О. В. (2015). *Національна ідентичність як чинник формування громадянського суспільства в Україні*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки, 20, 92-99.